

ĀRVALSTU INVESTORU PADOMES LATVIJĀ

NOSTĀJA ATTIECĪBĀ UZ
ĒNU EKONOMIKAS
APKAROŠANU

FICIL nostāja nr. 5

26.09.2024

KOPSAVILKUMS

Ēnu ekonomika Latvijā joprojām ir nozīmīgs izaicinājums, un aplēses liecina, ka no šīs nozares neiekasētie nodokļi varētu sasniegt 2 līdz 3,6 miljardus eiro.¹ Neraugoties uz īstenotajiem centieniem,² ēnu ekonomikas līmenis kopš 2016. gada ir pieaudzis, un pērn tas pirmo reizi nedaudz samazinājās.³ Nesen apstiprinātais “Ēnu ekonomikas mazināšanas plāns 2024.–2027. gadam” iezīmē drosmīgāku un plašāku pieeju, izvirzot konkrētu mērķi. Tomēr šī plāna panākumi ir atkarīgi no tā, vai tas tiks efektīvi īstenots, vai tiks nodrošināta cieša starpnozaru sadarbība un iesaistītas galvenās ieinteresētās personas.

Lai gan šogad FICIL vēlas atzīmēt pozitīvo un regulāro saziņu ar Valsts ieņēmumu dienesta (VID) ģenerāldirektori un Finanšu ministrijas (FM) darbiniekiem, mēs turpinām uzsvērt, cik svarīgi ir piešķirt FM nepieciešamos instrumentus un pilnvaras, lai tā varētu pārraudzīt un virzīt plāna īstenošanu. Tas ietver arī to, ka katra nozares ministrija uzņemas atbildību par ēnu ekonomikas mazināšanu savā

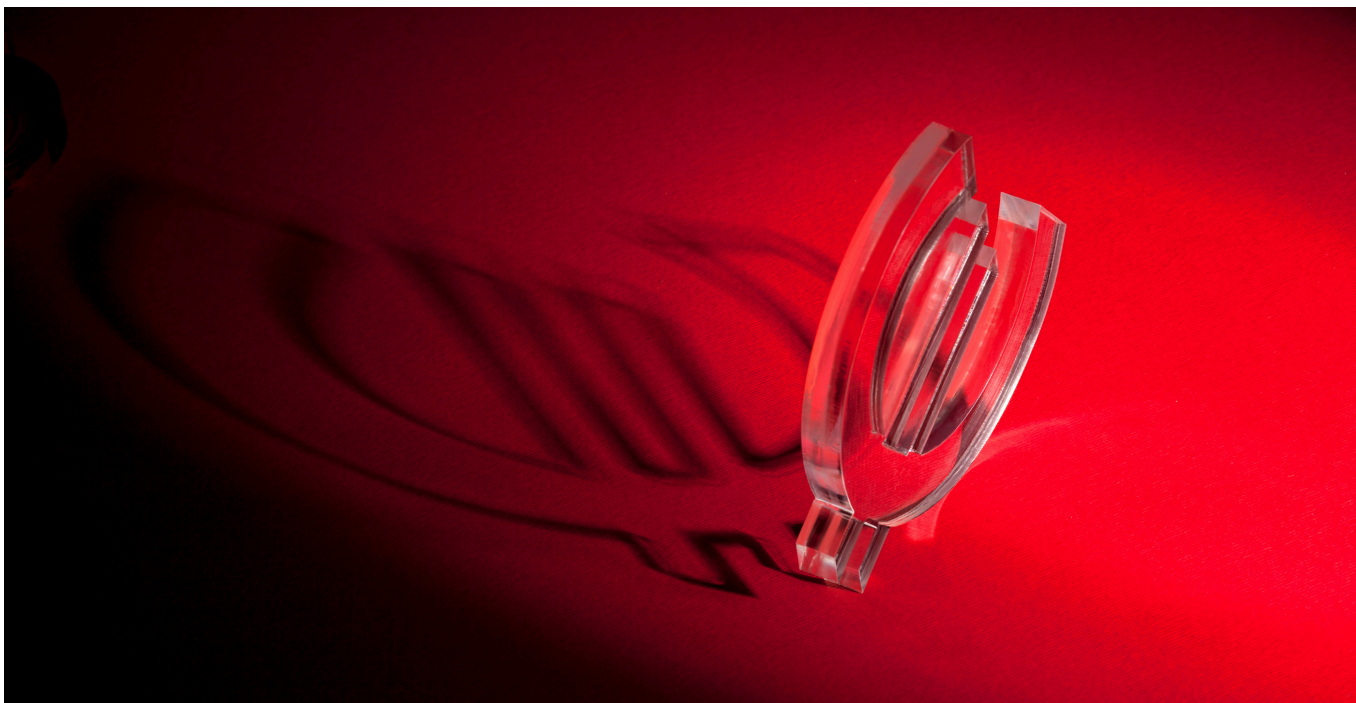
ietekmes jomā, un ka valsts sektora iestādes aktīvi piedalās šajos centienos.

Lai efektīvāk apkarotu ēnu ekonomiku, ir būtiski mazināt nesodāmības sajūtu par nodokļu pārkāpumiem, stiprinot “piemērošanu” (*enforcement*) pārkāpumu gadījumos, nodrošinot efektīvu iestāžu sadarbību, pārskatot sodu efektivitāti un paplašinot pierādīšanas līdzekļus. Nesen ieviestā nodokļu maksātāju vērtēšanas sistēma ir pozitīvs solis, taču FICIL iesaka to pilnveidot, lai motivētu nodokļu maksātājus vēl precīzāk ievērot noteikumus un ietvertu arī nodokļu maksātāju uzvedības daudzveidību. Papildus VID analītisko spēju un komunikācijas stratēģiju uzlabošana, izmantojot progresīvu datu analīzi un lielāku pārredzamību, uzlabotu atbilstības risku identificēšanu un veicinātu brīvprātīgu nodokļu maksātāju atbilstību. Šiem kopējiem centieniem vajadzētu ne tikai samazināt ēnu ekonomikas līmeni, bet arī veicināt godīgu konkurenci.

¹ “Ēnu ekonomikas samazināšanas plāns 2024.–2027. gadam” ([saite](#))

² Divi plāni. Viens no tiem attiecas uz 2016.–2020. gadu, bet otrs – uz 2021.–2022. gadu. “Valsts institūciju rīcības plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.–2020. gadam” ([saite](#)). Informatīvais ziņojums “Par ēnu ekonomikas ierobežošanas plāna pasākumu īstenošanu 2021.–2022. gadam” ([saite](#))

³ SSE Rīga “Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīm” ([saite](#))

SATURS

KOPSAVILKUMS 2

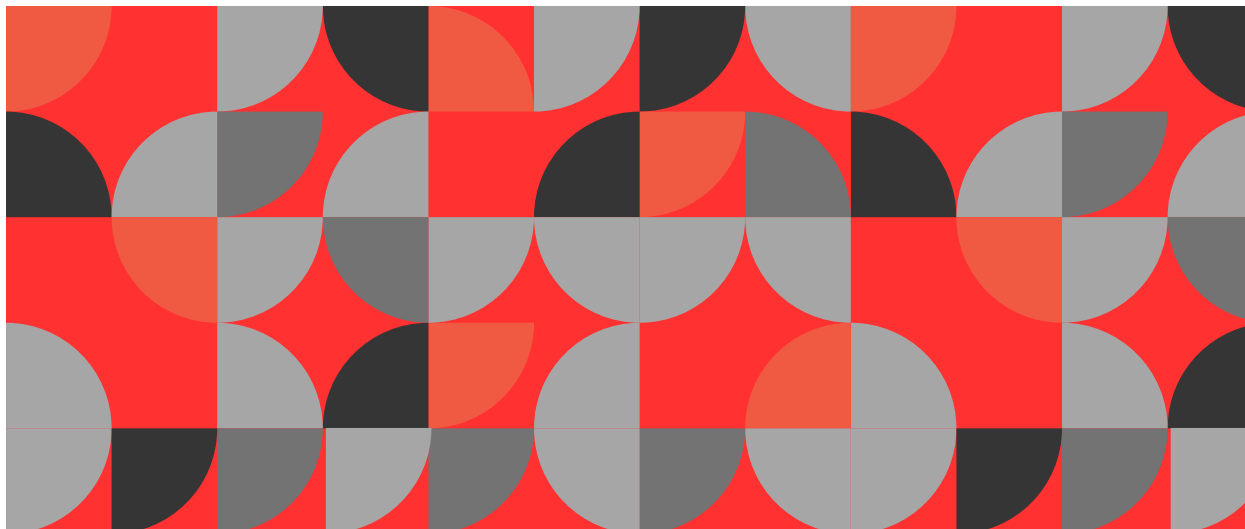

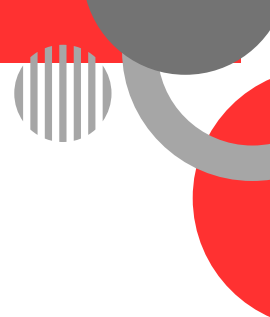
REKOMENDĀCIJAS 4

REKOMENDĀCIJU SKAIDROJUMS 5

REKOMENDĀCIJAS

- | Nodrošināt "Ēnu ekonomikas mazināšanas plāna 2024.–2027. gadam" efektīvu īstenošanu, vienlaikus piešķirot Finanšu ministrijai atbilstošas pilnvaras un instrumentus, lai tā var nodrošināt plāna īstenošanu un sasniegt rezultātu. Stiprināt starpnozaru (horizontālo) sadarbību starp valsts iestādēm – galvenajām ieinteresētajām pusēm ēnu ekonomikas mazināšanā.
- | Samazināt nesodāmības sajūtu, nodrošinot efektīvu iestāžu sadarbību, pārskatot sodu efektivitāti (par pārkāpumiem), piešķirot Valsts ieņēmumu dienestam (VID) lielākas pilnvaras un uzsākot diskusijas par plašāku pierādīšanas līdzekļu izmantošanu.
- | Nodrošināt, ka VID publicē savus "risku kritērijus", lai veicinātu nodokļu maksātājus pašpārbaudīt to atbilstību.
- | Ieviest pārredzamu, vienkāršu un taisnīgu nodokļu sistēmu ar skaidri paziņotām reformām, kas ir plašākas par tikai budžeta mērķiem. Ilgtermiņa uzņēmējdarbības plānošanai un ekonomikas attīstībai ir svarīgi nodrošināt paredzamību un pēctecību visās valdībās.
- | Uzlabot VID analītiskās spējas, komunikācijas stratēģiju un pakalpojumu kvalitāti, lai motivētu un vienlaikus iedrošinātu nodokļu maksātājus.
- | Nodrošināt piemērotāku VID reitingu sistēmas segmentāciju, lai tā labāk atspoguļotu reālo situāciju.

REKOMENDĀCIJU SKAIDROJUMS

I Nodrošināt "Ēnu ekonomikas mazināšanas plāna 2024.–2027. gadam" efektīvu īstenošanu, vienlaikus piešķirot Finanšu ministrijai atbilstošas pilnvaras un instrumentus, lai tā var nodrošināt plāna īstenošanu un sasniegt rezultātu. Stiprināt starpnozaru (horizontālo) sadarbību starp valsts iestādēm – galvenajām ieinteresētajām pusēm ēnu ekonomikas mazināšanā.

2024. gada sākumā valdība apstiprināja "Ēnu ekonomikas mazināšanas plānu 2024.–2027. gadam"⁴ (Plāns). Salīdzinot ar iepriekšējiem plāniem, šis dokuments ir plašāks un ietver visaptverošus horizontālos uzdevumus. Lai gan Plāns nav ambiciozs, tas pirmo reizi nosaka konkrētu galveno veiktspējas rādītāju (KPI) – līdz 2027. gadam ēnu ekonomikas līmenis jāsamazina par 1% no IKP.

Finanšu ministrija (FM) ir uzņēmusies koordinēt plāna īstenošanu, izveidojot un vadot Ēpašu Vadības un koordinācijas darba grupu (ēnu ekonomikas ierobežošanai), kas regulāri tiekas, lai apmainītos ar informāciju par paveikto un mēģinātu novērst jebkādu progresu apstāšanos (bottlenecks). FICIL ir uzaicināta piedalīties vismaz divās pārvaldības un koordinācijas darba grupas sanāksmēs, taču vēl nav zināms, cik cieši plānots iesaistīt ieinteresētās puses. Lai palielinātu pārskatatbildību un pārredzamību, kā arī dotu iespēju privātajam sektoram sekot līdzi plāna īstenošanas gaitai, FICIL ierosina uz visām vadības un koordinācijas darba grupu sanāksmēm uzaicināt galvenās ieinteresētās personas.

Plānots, ka progress tiks pārraudzīts arī augstākā politiskā līmeņa (ministru prezidenta līmenī) sanāksmēs, lai gan vēl nav zināms, kādā formātā un cik bieži tas notiks. Ēnu ekonomikas apkarošana, iespējams, nav valdības galvenā prioritāte, jo valdības rīcības plānā⁵ tā ir minēta tikai vienu reizi no 40 uzdevumiem.

Lai gan FM ir tehniski atbildīga par plāna īstenošanu, tā nav konkrēti noteikta kā atbildīgā iestāde par visu mērķu sasniegšanu. Tā vietā Ministru kabineta rīkojumā⁶ ir noteikts, ka katra nozares ministrija ir atbildīga par uzdevumu īstenošanu un uzraudzību savā nozarē. FICIL turpina aizstāvēt valdību, lai tā piešķir FM efektīvus administratīvos instrumentus, pasākumus un skaidras pilnvaras, kas ļautu virzīt un pārraudzīt ēnu ekonomikas ierobežošanas pasākumu īstenošanu. Tas ietver arī FM iespējošanu tieši ietekmēt un pārraudzīt attiecīgo iestāžu darbību un nodrošināt, ka resursi ir efektīvi piešķirti, lai sasniegtu labākos rezultātus.

Katrai valsts sektora iestādei, tostarp pašvaldībām, ir jāuzņemas iniciatīva samazināt ēnu ekonomiku savā pārziņā esošajās jomās. Saskaņā ar FM norādījumiem iestādēm būtu jāveic riska analīze, lai noteiktu, kurās jomās ir nepieciešamas izmaiņas vai tālākie soļi. FICIL ierosina publiskā sektora struktūrām izvērtēt savu darbību, lai identificētu un uzlabotu procesus, kas nav efektīvi ēnu ekonomikas ierobežošanā.

Jāizstrādā piemērota metodoloģija, kas palīdzētu efektīvi uzraudzīt plāna īstenošanu. Veikto pasākumu efektivitāte jānovērtē vismaz reizi gadā, jau tad, kad tiek uzsākta Plāna īstenošana. Ņemot vērā plāna ilgtermiņa raksturu, ir svarīgi laicīgi izmantot gūto pieredzi, lai nodrošinātu, ka visi turpmākie pasākumi, kuru mērķis ir ēnu ekonomikas mazināšana, ir labi saplānoti. Šo novērtējumu rezultāti būtu jāpubliko.

I Samazināt nesodāmības sajūtu, nodrošinot efektīvu iestāžu sadarbību, pārskatot sodu efektivitāti (par pārkāpumiem), piešķirot Valsts ieņēmumu dienestam (VID) lielākas pilnvaras un uzsākot diskusijas par plašāku pierādīšanas līdzekļu izmantošanu.

Uzņēmējdarbības vidē joprojām ir plaši izplatīts viedoklis, ka būt negodīgam ir izdevīgi. Tas attiecas arī uz uzņēmumiem, kas pastāvīgi izdara pārkāpumus noteiktās jomās (piemēram, pārsniedz maksimāli

⁴ "Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāns 2024.–2027. gadam"

⁵ "Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai" (saite)

⁶ "Par ēnu ekonomikas ierobežošanas plāna izstrādi 2023.–2025. gadam" (saite)

pieļaujamo svaru kravu pārvadājumos), jo iespēja tikt pieķertam ir minimāla vai pat nepastāv. **FICIL uzskata, ka atbilstības uzraudzība un kontrole dažādās darbības jomās ir nepietiekama, un pat tad, ja atbildīgās iestādes konstatē pārkāpumus, piemērotie sodi bieži vien ir tik simboliski, ka ir izdevīgāk turpināt neatbilstību (*non-compliance*).** Tāpēc ir jāpārvērtē sodu efektivitāte (par pārkāpumiem) un jāievieš tādi sodi, kuri pēc to kategorijas un apmēra novērstu nākotnes neatbilstības. Tāpat jānodrošina šādu sodu neizbēgamība.

FICIL atzinīgi vērtē jaunākās VID aktivitātes un publisko komunikāciju attiecībā uz nodokļu maksātāju (gan juridisko, gan fizisko personu) informēšanu par iespējamu nodokļu saistību neizpildi,⁷ tādējādi mazinot neredzamības sajūtu sabiedrībā.

VID atzīst, ka, lai gan ir liecinieks daudziem pārkāpumiem, esošie kontroles mehānismi nevar pilnībā novērst izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. Tāpēc FICIL konceptuāli atbalsta nepieciešamību pieņemt grozījumus likumā “Par nodokļiem un nodevām”, lai iespējotu VID izrakstīt “nodokļu rēķinus”, pamatojoties uz dažādiem skaitliskajiem aprēķiniem, tādējādi gan ierobežojot, gan novēršot izvairīšanos no nodokļu nomaksas nākotnē.

Joprojām ir jāuzlabo sadarbība un informācijas apmaiņa starp VID un citām iestādēm, piemēram, Valsts vides dienestu (VVD). Daži būvmateriālu ražotāji turpina ļaunprātīgi izmantot atļaujas piesārņojošām darbībām, piesakoties uz kategorijām, kas neatbilst to faktiskajai darbībai, tādējādi ļaujot apiet stingrākus vides aizsardzības noteikumus. VVD bieži vien pārbauda tikai to, vai pieteiktā kategorija formāli ir pareiza, nevis izmanto uzņēmuma finanšu datus, lai noteiktu, vai potenciāli jāpiemēro stingrākas prasības. Turklāt ir gadījumi, kad uzņēmumi darbojas bez nepieciešamajām atļaujām piesārņojošām darbībām. Neraugoties uz

iepriekšējiem ieteikumiem, situācija joprojām nav mainījusies.

FICIL ieskatā, ir ļoti svarīgi, ka valdība iedveš sabiedrībā pārliecību par to, ka sodi par nodokļu pārkāpumiem ir neizbēgami. Turklāt Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD) atkārtoti uzsver, ka, lai samazinātu ēnu ekonomikas līmeni, galvenā nozīme ir jāvelta tiesību aktu izpildes stiprināšanai.⁸ Efektīva pieeja būtu piemērot kriminālatbildību un notiesājošus spriedumus par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, vienlaikus strādājot ar personām, kas nemaksā nodokļus, lai radītu sajūtu, ka tās tiek uzraudzītas, tādējādi mazinot neredzamības un nesodāmības sajūtu.

Lielākai iespējamībai tikt pieķertam nodokļu nemaksāšanas gadījumā un nopietnākām sekām vajadzētu mazināt to cilvēku skaits, kas iesaistās ēnu ekonomikā.⁹ Pašlaik uzsākto kriminālprocesu un tiesas nolēmumu skaits ir nesamērīgi mazs salīdzinājumā ar “aploksņu algu” izplatību valstī. Ņemot vērā aplēses, ka aploksņu algas veido vairāk nekā 45% no kopējā ēnu ekonomikas līmeņa,¹⁰ pagājušā gada pirmajos astoņos mēnešos par “aploksņu algām” tika uzsākti tikai 29 kriminālprocesi.¹¹ Tā ir satraucoša atšķirība, kas norāda uz steidzamu vajadzību pēc izmaiņām. Arī kriminālprocesu un administratīvo pārkāpumu lietu skaits ir nesamērīgi mazs salīdzinājumā ar administratīvā procesa lietu skaitu. Turklāt lietas, kas saistītas ar neeksistējošiem darījumiem vai PVN karuseļa shēmām, kuras apstrīd VID, ir ārkārtīgi retas.¹²

Diskusijās ar tiesībsardzības iestādēm atklājās, ka galvenais šķērslis efektīvai kriminālvajāšanai par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas ir grūtības iegūt tiešus pierādījumus (piemēram, fiksēt “aploksņu algas” izmaksas brīdi). Saskaņā ar Krimināllikumu vainas pierādīšanai ir nepieciešami tieši pierādījumi.

Lai risinātu šo jautājumu, **FICIL iesaka pārskatīt pašreizējo atbildības sistēmu nodokļu nemaksāšana gadījumos.** Šajā procesā būtu

⁷ “Kā piemēru var minēt neseno ziņu, ka VID vērsīsies pie būvniecības uzņēmumiem, kas maksā netipiski zemas algas (saite), vai ka VID ir identificējis aptuveni 70 000 iedzīvotāju, kuriem ir ievērojamas ienākumu neatbilstības, un no septembra izsūtīs viņiem paziņojumus” (saite)

⁸ OECD ekonomikas apskats: Latvija 2024, 54. lpp

⁹ SSE Rīga “Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīm 2009–2023” (saite)

¹⁰ turpat

¹¹ “VID pasākumu rezultāti “aploksņu” algu samazināšanā un sankciju uzraudzībā pie ES ārējās robežas” (saite)

¹² Pētījuma ziņojums “Noziedzīgi nodarījumi nodokļu jomā un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija. Robežas, tipoloģijas un tiesu prakse” (saite)

jāiesaista gan publiskais, gan privātais sektors, pārskatot pierādīšanas pienākumu nodokļu nemaksāšanās lietās. **FICIL ierosina uzsākt starpinstitūciju dialogu par iespējamu netiešo pierādījumu izmantošanu,¹³ lai pierādītu vainu nodokļu nemaksāšanas lietās.** Šajās diskusijās būtu jāiesaista juridiskie eksperti un rīcībpolitikas teorētiķi, lai nodrošinātu līdzsvaru starp tiesībām uz taisnīgu tiesu un vajadzību pēc efektīviem pierādījumiem. FICIL atzīst, ka nevainīguma prezumpcija ir krimināltiesību sistēmas stūrakmens. Tomēr netiešo pierādījumu izmantošana, lai pierādītu vainu, šo principu nepārkāpj. Juridiskajiem ekspertiem būtu rūpīgi jāizvērtē šādu pasākumu praktiskā īstenošana.

I Nodrošināt, ka VID publicē savus “risku kritērijus”, lai veicinātu nodokļu maksātājus pašpārbaudīt to atbilstību.

FICIL vēlas atkārtoti uzsvērt savā 2023. gada pozīcijas ziņojumā izteikto vēstījumu **par nepieciešamību VID uzlabot pārredzamību un konsekvenci. To var īstenot, nodrošinot nodokļu maksātājiem skaidras un detalizētas vadlīnijas par nodokļu likumu piemērošanu, kā arī norādot uz vispārējām un nozares specifiskām praksēm un rādītājiem, kas varētu norādīt uz neatbilstībām nodokļu jomā.¹⁴** Nodokļu iestādes noslēpumainība un nevēlēšanās sniegt plašas un skaidras vadlīnijas par nodokļu maksātāju rīcību, kas ir pretrunā nodokļu tiesību aktiem un interpretācijām, rada vairākas negatīvas sekas. VID slepenība palielina nenoteiktības sajūtu nodokļu maksātāju vidū un pieaug pieprasījumi pēc likumu interpretācijas un/vai apstiprinājumiem, kas ievērojami palielina nepieciešamos resursus atbilžu sagatavošanā. Tas arī palielina priekšstatu par VID kā par represīvu iestādi, kuras mērķis ir ķert un sodīt nodokļu maksātājus, iekasēt soda naudas un nokavējuma naudu, nevis proaktīvi brīdināt un informēt par nodokļu likumu piemērošanu un interpretāciju, kā arī

par nodokļu riska kritērijiem. Šāda pieeja kavē nodokļu maksātāju pašregulāciju (*self-regulation*), liekot nodokļu iestādēm veltīt resursus, lai individuāli informētu katru nodokļu maksātāju par iespējamiem pārkāpumiem un neatbilstībām.

Pārredzamība un proaktīva jaunāko nodokļu iestāžu interpretāciju, pieeju un vadlīniju publicēšana, kā to demonstrē tādas valstis kā Vācija, Apvienotā Karaliste, Francija un Nīderlande, palielina nodokļu maksātāju uzticību, kā arī skaidrību par nodokļu noteikumu piemērošanu gan VID konsultantiem, gan nodokļu maksātājiem. Tas palīdz mazināt neskaidrības, veicina noteikumu ievērošanu un nodrošina, ka nodokļu maksātāju rīcībā ir nepieciešamā informācija, lai izpildītu visas nodokļu saistības.

Mēs uzskatām, ka ir pamatoti sagaidīt, ka šī iniciatīva pozitīvi ietekmēs arī nodokļu ieņēmumus, jo vairāk nodokļu maksātāju pašregulēsies un samazinās savu daļību ēnu ekonomikā, lai izvairītos no VID pārbaudēm un auditiem. Tomēr šī pieeja būtu visefektīvākā, ja tiktu stiprinātas VID datu analītikas spējas, izmantojot daudzfaktoru riska indikatorus, lai identificētu lielākos (būtiskākos) ēnu ekonomikas daļbniekus un proaktīvi un mērķtiecīgi vērstos pret tiem.

I Ieviest pārredzamu, vienkāršu un taisnīgu nodokļu sistēmu ar skaidri paziņotām reformām, kas ir plašākas par tikai budžeta mērķiem. Ilgtermiņa uzņēmējdarbības plānošanai un ekonomikas attīstībai ir svarīgi nodrošināt paredzamību un pēctecību visās valdībās.

Latvijas nodokļu sistēma kopumā ir sarežģītāka nekā kaimiņvalstīs.¹⁵ Ir vispāratzīts, ka sarežģītas un apgrūtinošas nodokļu un regulatīvās sistēmas veicina ēnu ekonomikas pieaugumu.¹⁶ Lai to novērstu, nodokļu politikai jābūt līdzsvarotākai un skaidrākai, un likumdošanas procesam savlaicīgam un caurspīdīgam. Uzlabojot nodokļu administrēšanu, samazinot regulatīvo slogu un veicinot pārredzamību, var mazināt stimulu piedalīties “ēnu” ekonomikas

¹³ Piemēram, ievērojami zemāki vidējie nodokļu maksājumi salīdzinājumā ar saimnieciskās darbības nozari, informācija par personas spējām un profesionālajām prasēm, informācija par personas iepriekš izdarītiem mantiskiem noziegumiem vai administratīviem pārkāpumiem, informācija par to, ka personai piederošais īpašums nav samērīgs ar tās legālajiem ienākumiem, personas atbilstība noziedzīgu nodarījumu tipoloģijām u. c.

¹⁴ FICIL (2023) “Pozīcijas dokuments par vienlīdzīgiem nosacījumiem” (saite), 8. lpp

¹⁵ Saskaņā ar 2022. gada ziņojumu par nodokļu sarežģītību Latvija ierindojas 16. vietā, Igaunija – 2. vietā, bet Lietuva – 6. vietā (saite)

¹⁶ Alban Asllani and Friedrich Schneider (2024) “A review of the driving forces of the informal economy and policy measures for mitigation: an analysis of six EU countries”

aktivitātēs, ko veicina “izvairīšanās” faktori.¹⁷ Turklāt cilvēkkapitāla attīstības veicināšana un darba tirgus uzlabošana ļautu novērst neformālās darbības (ēnu ekonomiku), kas saistītas ar “izslēgšanas” faktoriem.

FICIL uzskata, ka esošais augstais ēnu ekonomikas līmenis, apvienojumā ar zemu sabiedrības uzticību valdībai,¹⁸ ir kritiski faktori, kas jāņem vērā pirms vispārējās nodokļu sistēmas reformas vai būtisku izmaiņu ieviešanas jebkurā konkrētā nodoklī. Pandēmijas izraisītā lejupslīde daudzās OECD valstīs ir radījusi ievērojamu valsts budžeta deficītu un pieaugošu valsts parāda attiecību pret IKP, kas, visticamāk, vidējā termiņā radīs spiedienu paaugstināt nodokļu likmes. Tas līdz ar augstāku inflācijas līmeni un pieaugošajām enerģijas izmaksām ir pasliktinājis mājsaimniecību ienākumus un palielinājis stimulu iesaistīties ēnu ekonomikā.¹⁹ Savukārt ēnu ekonomikas apjoms būtiski ietekmēs jebkuras nodokļu reformas veiksmi.²⁰

FICIL uzsver nepieciešamību pēc pārredzamas, vienkāršas un taisnīgas nodokļu sistēmas, kas veicina ilgtspējīgu ekonomisko attīstību. Nodokļu reforma ir jāīsteno tā, lai tā būtu paredzama un ar skaidru mērķi, kas sniedzās tālāk par tikai budžeta apsvērumiem. Ir būtiski, lai nākamās valdības atbalstītu un ievērotu ieviestās izmaiņas, tādējādi ļaujot uzņēmumiem plānot ilgtermiņā, nebaidoties no pēkšņām izmaiņām. Nodokļi ir jāvērtē plašākā kontekstā, ņemot vērā to ietekmi uz konkurētspēju, nevienlīdzības samazināšanu un reģionālo attīstību.

I Uzlabot VID analītiskās spējas, komunikācijas stratēģiju un pakalpojumu kvalitāti, lai motivētu un vienlaikus iedrošinātu nodokļu maksātājus.

VID ir izšķiroša nozīme nodokļu saistību izpildes nodrošināšanā, godīgas ekonomiskās vides veicināšanā un ēnu ekonomikas mazināšanā. **FICIL uzskata, ka, uzlabojot analītiskās spējas un komunikācijas stratēģiju, VID var ievērojami**

uzlabot savu pakalpojumu kvalitāti un motivēt nodokļu maksātājus ievērot noteikumus. Tāpēc mēs sniedzam šādus galvenos ieteikumus:

► **Ieguldījumi modernu analītikas rīku attīstībā.**

Latvijas nodokļu iestādes ir iesaistītas vairākos nolīgumos par informācijas atklāšanu un apmaiņu, tomēr mēs neesam novērojuši, ka šī informācija būtu izmantota izmeklēšanām vai mērķtiecīgiem kontroles pasākumiem. Izmeklēšanas un lēmumi balstās uz viena avota datiem, neanalizējot visu valdības iestādēm pieejamo informāciju. VID būtu jāievieš mūsdienīgi datu analītikas rīki, lai apstrādātu un analizētu lielus nodokļu datu apjomus no vairākiem avotiem. Tas ļautu VID agrāk, precīzāk un efektīvāk identificēt atbilstības riskus.

► **Novērtēt datu analīzes rezultātus.**

Izstrādāt rādītājus, lai novērtētu datu analītikas ietekmi uz nodokļu saistību izpildi un ieņēmumu iekasēšanu. Tas varētu ietvert nodokļu nemaksāšanas samazināšanas izsekošanu, krāpšanas gadījumu skaita pieaugumu, kas atklāti agrīnās stadijās, un vispārējo nodokļu ieņēmumu uzlabošanu.

► **Turpināt attīstīt saziņas rīkus un kanālus.**

VID prezentāciju skaits, kas skaidro dažādus jautājumus, 2022. un 2023. gadā pieauga. Tomēr tās mēdz būt pārāk formālas. Uzziņu līnijā saņemtie jautājumi, kā arī jautājumi, kas uzdoti prezentāciju laikā, un anonimizētie lēmumi būtu jāpublicē regulāri, nedēļu, nevis mēnešu intervālos.

I **Nodrošināt piemērotāku VID reitingu sistēmas segmentāciju, lai tā labāk atspoguļotu reālo situāciju.**

Šī gada sākumā tika ieviesta nodokļu maksātāju reitinga sistēma, ar kuras palīdzību var novērtētu individuālus nodokļu maksātājus. FICIL atzinīgi vērtē šo iniciatīvu, saskaņā ar kuru katrs juridiskais nodokļu

¹⁷ Turpat

¹⁸ 2023. gadā 29% Latvijas iedzīvotāju pauda augstu vai vidēji augstu uzticību valsts valdībai, kas ir ievērojami zem OECD vidējā rādītāja (39%). Latvijas iedzīvotāji vairāk uzticas citiem cilvēkiem (60%), policijai (52%), tiesām un tiesu sistēmai (48%) nekā valsts valdībai (29%). ESAO apsekojuma par uzticēšanos valsts iestādēm 2024. gada rezultāti – piezīmes par valstīm: Latvija

¹⁹ Friedrich Schneider (2024) “Revised version: Development of the Shadow Economy of 36 OECD Countries up to 2024: Due to a Modest Recovery of most OECD Countries a Slight Decrease”, 6. lpp.

²⁰ Sena Kimm Gnganon (2023) “Effect of the Shadow Economy on Tax Reform in Developing Countries” (saite)

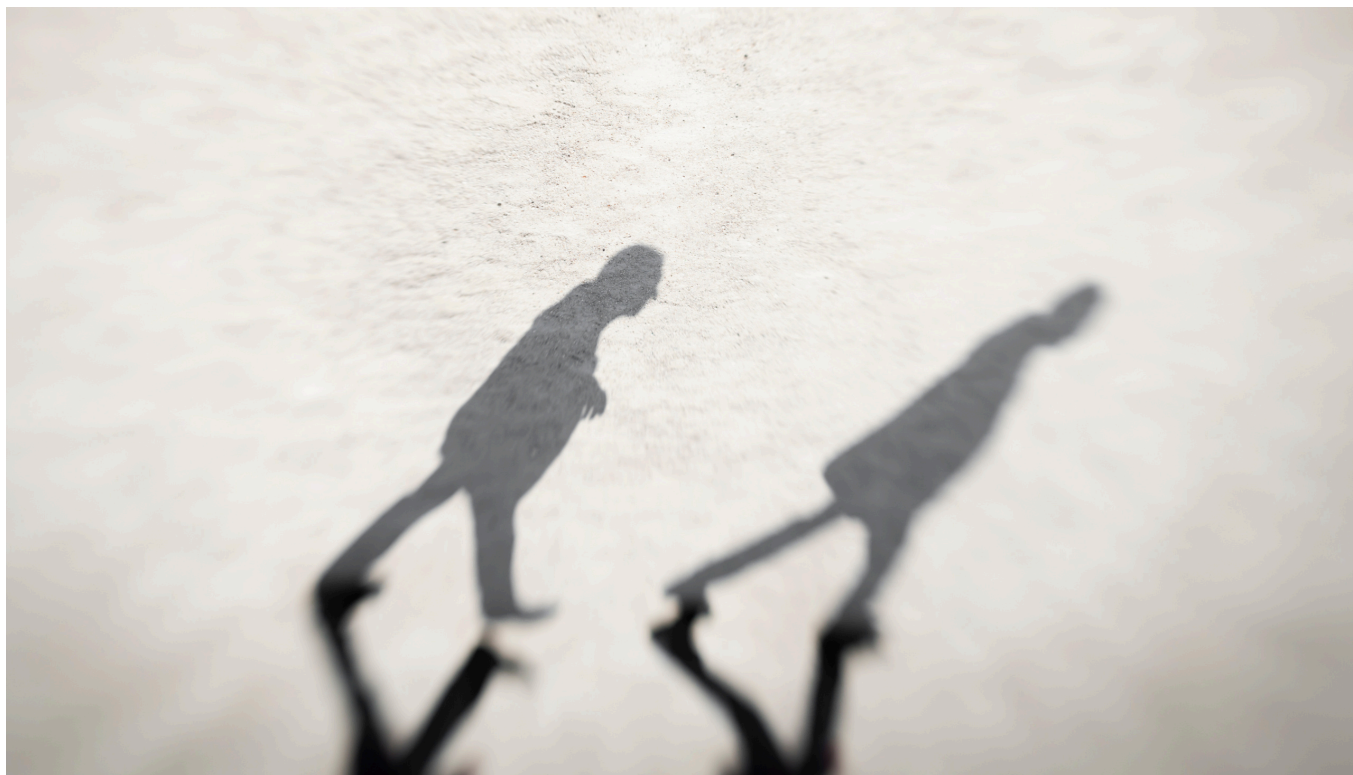

maksātājs saņem vērtējumu (reitingu), pamatojoties uz savu rīcību, un tiek sniegti paskaidrojumi gan vispārīgi, gan konkrētāk par katra nodokļu maksātāja novērtējuma kritērijiem. Tomēr FICIL uzskata, ka sistēmai trūkst pietiekama kategoriju segmentācija, lai efektīvi motivētu pakāpeniskus uzlabojumus nodokļu maksātāju uzvedībā. Pašlaik gandrīz pusei nodokļu maksātāju tiek piešķirts B reitings²¹. Mēs iesakām ieviest vismaz trīs apakškategorijas (piemēram, B1-3, B Augsts-Zems vai BA-C), lai efektīvāk diferencētu uzņēmumus atkarībā no to uzvedības.

Tika sagaidīts, ka uzņēmumi, kuriem piešķirts A vērtējums, izmantos šo sistēmu kā instrumentu, lai mudinātu sadarbības partnerus uzlabot savu vērtējumu. Mēs iesakām, lai VID līdz 2025. gada sākumam izvērtē, vai šo ietekmi var novērot arī praksē, veicot datu analīzi.

Pašreizējā sistēma, kas vērtē atsevišķus uzņēmumus, neņem vērā mazāk tipiskus, taču bieži sastopamus uzņēmējdarbības scenārijus, piemēram, uzņēmumu grupas (company groups) un konkrētu funkciju dalīšanu šo grupu ietvaros. Šis ierobežojums var būt saistīts ar to, ka VID sistēmas galvenokārt fokusējas uz individuāliem nodokļu maksātājiem. Lai sekmētu plašāku reitinga sistēmas pieņemšanu, ir būtiski, lai VID dalītos gan ar pozitīvām atsauksmēm, gan ar konstatētajām vai saņemtajām uzlabojamām jomām. **Lai gan 2024. gadā tika ieviesti daži labumi uzņēmumiem ar A reitingu, sistēmai ir nepieciešams plašāks stimulu klāsts, lai motivētu nodokļu maksātājus mainīt savu uzvedību.**

²¹ Balstoties uz datiem līdz 1. aprīlim, B reitings piešķirts 44% no visiem uzņēmumu ienākuma nodokļa maksātājiem (saite)

ĀRVALSTU INVESTORU
PADOMES LATVIJĀ

NOSTĀJA ATTIECĪBĀ UZ
ĒNU EKONOMIKAS
APKAROŠANU

FICIL nostāja nr. 5
26.09.2024

www.ficil.lv

